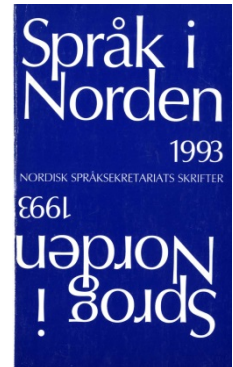

Sprog i Norden

Titel: Udenlandske stednavne i den sproglige rådgivning
Forfatter: Jørgen Schack
Kilde: Sprog i Norden, 1993, s. 80-87
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Udenlandske stednavne i den sproglige rådgivning

Af *Jørgen Schack*

I Kulturministeriets bekendtgørelse om Dansk Sprognævn fastlægges det bl.a. at Sprognævnet har til opgave at «besvare sproglige spørgsmål fra myndighederne og offentligheden, herunder at give vejledning i stavning og udtale af udenlandske navne» (bekendtgørelse af 26.11.1981). Denne opgave deler Sprognævnet med Stednavneudvalget, som er det organ der repræsenterer Danmark i internationalt samarbejde med hensyn til brug og stavning af såvel dansk navnestof som udenlandske stednavne i dansk sammenhæng. I praksis er det dog som oftest Sprognævnet der bliver spurgt til råds om stavning med videre af udenlandske stednavne i dansk.

En gennemgang af Sprognævnets svarprotokoller fra de seneste år viser at antallet af forespørgsler der vedrører brugen af udenlandske stednavne er stigende. Den øgede interesse for udenlandsk navnestof skyldes ikke mindst den politiske udvikling i Østeuropa og den tidligere Sovjetunion, som jo har medført en række ændringer på stednavneområdet.

Ud over den rådgivning der foregår ved direkte kontakt (pr. brev eller telefon) med spørgeren, yder Sprognævnet rådgivning om udenlandsk navnestof via sine publikationer, først og fremmest Retskrivningsordbogen og den fællesnordiske fortegnelse Statsnavn og nasjonalitetsord.

Udenlandske stednavne i Retskrivningsordbogen

I Retskrivningsordbogen af 1986, redigeret og udgivet af Dansk Sprognævn, tog man en del udenlandske stednavne, deriblandt alle statsnavne, med. Det kan forekomme at være en selvfølge, idet fx statsnavnene vel må siges at høre til «det centrale danske ordforråd», som Retskrivningsordbogen i princippet skal indeholde¹. 1986-ordbogens forgænger, Retskrivningsordbog af 1955, medtog imidlertid ingen geografiske navne. I mange andre ordbøger vil man ligeledes lede for-

gæves efter geografiske navne, indenlandske såvel som udenlandske. Det gælder fx den store Ordbog over det Danske Sprog og de tilsvarende svenske og norske modersmålsordbøger: Svenska Akademiens Ordbok og Norsk Riksmålsordbok².

Der er i det hele taget (også uden for Norden) tradition for ikke at medtage egennavne i ordbøgerne, en tradition der dels grunder sig på en skarp skelnen mellem henholdsvis ordbogsstof og leksikonstof (encyklopædisk stof), dels på det svære afgrænsningsproblem der opstår hvis man vælger at tage visse egennavne med i en ordbog. Uanset hvad traditionen måtte foreskrive, er de geografiske navne i Retskrivningsordbogen efter al sandsynlighed kommet for at blive, frem for alt fordi det har vist sig at mange brugere venter at finde oplysning om stavning af sådanne i ordbogen.

Det nordiske navnesamarbejde

Udenlandske navneformer i den danske retskrivningsordbog er naturligvis i første række et dansk anliggende: Etablerede danske navneformer kan ikke uden videre udskiftes med nye, ikke-hævdvundne former; nye navne og navneformer (fx nye statsnavne) skal helst ikke stikke alt for meget af mod det sproglige mønster som danske ord normalt følger osv. Dansk Sprognævn er imidlertid også på dette område i løbende kontakt med de øvrige nordiske sprognævn. Det nordiske samarbejde på navneområdet har bl.a. udmøntet sig i en række fællesnordiske fortegnelser over statsnavne med tilhørende indbyggerbetegnelser og nationalitetsadjektiver. Den seneste af dem, Statsnavn og nasjonalitetsord (udgivet af Nordisk Sprogsekretariat), udkom i 1987. En efterhånden hårdt tiltrængt revideret udgave er under udarbejdelse og forventes at udkomme i løbet af 1993. I forordet til 1987-fortegnelsen finder man følgende hensigtsserklæring:

Målet har vært å nå en rimelig balanse mellom de mange hensyn: til hevdvunne former, til størst mulig nordisk samsvær, til de internasjonale formene og til landenes egne navneformer.

Et af målene med fortegnelsen har altså været at opnå størst mulig nordisk overensstemmelse. At man hidtil faktisk har nået dette mål, kan man forvise sig om ved at sammenholde de respektive sprogs former, som i fortegnelsen er opført side om side. Det bør dog nævnes at den ganske fine overensstemmelse mellem sprogene på dette område har været næsten omkostningsfri, forstået på den måde at det er resultatet af en naturlig vekselvirkning mellem meget nært beslægtede sprog og kulturer.

Fortsat nordisk harmoni?

Det er ikke noget der tyder på at den nævnte vekselvirkning mellem de centralnordiske sprog er ved at ophøre, men man må nok indstille sig på at de samstemmende navneformer i dansk, norsk og svensk ikke i lige så høj grad som tidligere vil være noget der kommer helt automatisk, og som vi blot kan læne os tilbage i stolen og nyde.

Som et eksempel på at dansk, svensk og norsk fortsat følges nogenlunde pænt ad, kan nævnes det nye statsnavn *Tjekkiet* (norsk *Tjekkia*, svensk *Tjeckien*), som havde etableret sig i dansk, norsk og svensk allerede inden delingen af det tidligere Tjekkoslaviet havde fundet sted – og vel at mærke uden Sprogsekretariatets eller sprognævnenes mellemkomst. Men der findes unægtelig eksempler der trækker i den modsatte retning. Et af dem er betegnelsen (eller rettere betegnelserne) for det politiske fællesskab der opstod efter opløsningen af den tidligere Sovjetunion. I dansk valgte man en betegnelse som hurtigt var blevet næsten enerådende i dagspressen, nemlig *SNG* (forkortelse af det originale russiske navn, *Sodrusjestvo Nesavisimyh Gosudarstv*, på dansk *Fællesskabet af Uafhængige Stater*). I norsk valgte man betegnelsen *SUS* (forkortelse af det norske navn *Samveldet av uafhængige stater*), og i svensk *OSS* (forkortelse af det svenske navn *Oberoende staters samvälde*). Da man i Dansk Sprognævn skulle beslutte sig for en betegnelse, var det af betydning at forkortelsen af det russiske navn formentlig var den eneste betegnelse som havde mulighed for at blive international. Det holdt ikke stik; det endte tværtimod med at det nye politiske fællesskab groft sagt fik lige så mange betegnelser som der er sprog i verden.

Også en række nyere navneændringer kan rokke ved den nordiske samdrægtighed. Det gælder fx *Myanmar*, som siden 1989 har været det (lokale) officielle navn på det land vi hidtil har kaldt *Burma*. Norsk språkråd har allerede vedtaget at landet på norsk hedder *Myanmar* (jf. Geografilista, udgivet af Norsk språkråd, 1991), mens man fra dansk og svensk side har tøvet med at knæsette det nye navn. Når man i Dansk Sprognævn indtil videre har forholdt sig afventende med hensyn til navnet *Myanmar*, skyldes det først og fremmest at navnet endnu ikke har vundet nogen videre udbredelse, hverken i dagspressen eller i sprogbrugen i det hele taget. Når navnet bruges i den danske dagspresse, sker det i øvrigt ikke sjældent i forbindelse med en negativ omtale af den regering der så vidt vi ved har vedtaget navneændringen, fx:

Nobels fredspris har som ofte en pris i mere end en forstand. Ingen bærer den tungere end den kvindelige burmesiske oppositionsleder, Aung San Suu Kyi, 47 år, mor til to, og på fjerde år i isoleret husarrest i Burmas hovedstad Rangoon. Landet, som af dets despotiske regime kaldes *Myanmar* og hovedstaden Yangon, hvis nogen skulle være i tvivl. (Weekendavisen 26.2.-4.3.1993).

Det kan naturligvis ikke undlade at gøre indtryk at et navn først og fremmest forbindes med et styre der ofte omtales i stærkt afstandtagende vendinger, men det bør ikke få indflydelse på et sprognævns valg af navneformer. Sprognævnene blander sig hverken i indenrigs- eller udenrigspolitik, og afgørelsen af om navnet på en given stat skal ændres i Retskrivningsordbogen eller en ny udgave af den fællesnordiske navneliste, må derfor bygge på et rent sprogligt grundlag, ikke på en vurdering af om den pågældende stat er demokratisk eller ej.

Eksonymer og endonymer

Et andet forhold der kan få betydning for den fortsatte nordiske overensstemmelse, er den tiltagende brug af genuine navneformer, de såkaldte *endonymer*, som længe har kunnet spores i fx avisernes udenrigsstof. Ordet *endonym* bruges af

navneforskere som betegnelse for det lokale, officielle navn på en geografisk størrelse: en by, en flod, en bjergkæde, en ø, et land osv. Navne som *Göteborg*, *Helsingør* og *Jylland* er således endonymer. Oversatte navneformer, fx de engelske navne på de ovennævnte nordiske lokaliteter: *Gothenburg*, *Elsinore* og *Jutland*, betegnes i fagsproget *eksonymer*. Ordet *eksonym* er i en officiel rapport fra en FN-konference defineret således:

Exonym – A geographical name used in a certain language for a geographical entity situated outside the area where that language has official status and differing in its form from the name used in the official language or languages of the area where the geographical entity is situated. (Eksonym -et geografisk navn der bruges i et bestemt sprog for en geografisk størrelse der er placeret uden for det område hvor sproget har officiel status, og som i sin form adskiller sig fra det navn der bruges i det eller de officielle sprog i det område hvor den geografiske størrelse er placeret)³.

Det udenrigs nyhedsstof i aviser, radio og tv bygger ofte på oplysninger fra telegrambureauerne, som (formentlig af praktiske grunde, jf. nedenfor) ikke sjældent bruger endonymer i deres nyhedstelegrammer. Sprogbrugen i nyhedstelegrammerne smitter naturligt nok af på avisernes sprogbrug og trænger ad den vej i en del tilfælde ind i den almindelige sprogbrug. Dertil kan føjes at man i danske leksikoner siden århundredskiftet i vid udstrækning har anvendt endonyme navneformer som hovedopslagsord. Af eksempler på denne praksis kan nævnes *Djawa* (dansk *Java*), *Srbija* (dansk *Serbien*), *Venezia* (dansk *Venedig*). De almindeligt brugte danske former fungerer i de nævnte tilfælde udelukkende som henvisningsord⁴. Det er ikke utænkeligt at den omfattende brug af endonymer i leksikoner kan påvirke den almindelige sprogbrug, ikke mindst fordi leksikonet i en del tilfælde vil være det eneste sted hvor man kan finde oplysninger om stavingen af udenlandske stednavne, jf. ovenfor om egennavne i ordbøgerne.

For og imod indførelsen af endonymer

På internationalt plan har man længe arbejdet for at fremme brugen af endonymer. En ekspertgruppe under FN ved navn *UNGEGN (United Nations Group of Experts on Geographical Names)* har siden slutningen af 1960'erne arbejdet for at etablere en international standard for geografiske navne. Standardiseringen skal på langt sigt føres ud i livet ved at de nationalt fastlagte navneformer, endonymerne, anvendes internationalt i størst mulig udstrækning.

De praktiske fordele ved at udskifte eksonymer med endonymer er indlysende, eftersom det jo vil medføre at en given geografisk størrelse får (tilnærmelsesvis) samme navn på alle verdens sprog.

Et sprognævn der – fx med henvisning til internationale rekommandationer – besluttede sig for at luge eksonymerne ud af sproget, ville imidlertid løbe ind i alvorlige vanskeligheder. Et af problemerne ville bestå i at det i en del tilfælde ville være svært eller ligefrem umuligt at afgøre hvilket nyt navn man skulle vælge som erstatning for det gamle eksonym: En del lande har som bekendt to eller flere officielle sprog, og der må derfor findes to eller flere endonyme statsnavne, fx *Finland/Suomi, België/Belgique, Schweiz/Suisse/Svizzera*. Der-til kommer de ikke få geografiske størrelser som ikke respekterer sprog- og landegrænser; det være sig søer, fx *Bodensee/Lac de Constance* (tysk, fransk), floder, fx *Rhein/Rhin/Rijn* (tysk, fransk, nederlandsk) og bjergkæder, fx *les Pyrénées/los Pirineos* (fransk, spansk). Den væsentligste indvending imod en generel afskaffelse af eksonymer er dog nok at de i mange tilfælde har lige så dybe rødder i et sprogs ordforråd som alle mulige andre ord. Et konsekvent udrensning af eksonymer ville derfor stride imod den naturlige sprogdudvikling og dermed imod den sprogpolitik der praktiseres i de nordiske lande. Når et af de nordiske sprognævne overvejer at indføre et nyt endonym, sker det således aldrig uden en forudgående undersøgelse af den faktiske sprogbrug.

Tendensen til en øget brug af endonymer er tydelig i både dansk, norsk og svensk. Det medfører ikke nødvendigvis at de tre sprogs navnestof udvikler sig ens: Da sprognævnene skulle

tage stilling til navnene på de nye stater der opstod som følge af Sovjetunionens sammenbrud, valgte man i dansk og norsk at erstatte eksonymet *Moldavien/Moldavia* (*Moldaviske SSR*) med endonymet *Moldova*, som havde vundet en vis udbredelse i den danske og norske dagspresse. I svensk valgte man derimod at holde fast ved *Moldavien* med henvisning til at det stadig var den fremherskende form i svensk. Det kan således ikke undgås at de nordiske sprognævn af hensyn til sprogbrugen i visse tilfælde må anbefale forskellige navneformer. I andre tilfælde ville et mere omfattende samarbejde dog nok kunne udvirke at uoverensstemmende anbefalinger, som ikke grunder sig på forskelle i sprogbrugen i de respektive lande, i højere grad blev undgået.

Et udvidet nordisk navnesamarbejde

Nordisk Sprogsekretariat arrangerede i oktober 1992 et møde om principperne for hvordan navnene på nye stater og nye navne på gamle stater skal behandles i de nordiske sprog, både sprogligt og administrativt. Der var tale om et gensidigt orienterende møde med repræsentanter fra sprognævnene, udenrigsministerierne, myndighedernes navneeksperter og de centrale massemedier. På mødet skitserede Mikael Reuter fra Svenska språkbyrån (det finlandssvenske sprognævn) en «modell för snabbhantering [hurtig håndtering] av statsnamnsfrågor i Norden». Den fremgangsmåde som foreslås i modellen, kan beskrives ved hjælp af følgende eksempel: Medarbejderne i Danmarks Radios Sprogværksted har et navnespørgsmål som efter deres skøn er så vigtigt at det bør behandles på nordisk plan. De henvender sig derfor til Dansk Sprognævn, og det kontakter derefter dels de nationale interessentgrupper (typisk Udenrigsministeriet og Institut for Navneforskning ved Københavns Universitet), dels de øvrige nordiske sprognævn. De sidstnævnte kontakter så de forskellige interessentgrupper i deres eget land og sender derefter svar til Dansk Sprognævn. Hvis alt går vel vil Dansk Sprognævn i løbet af en dags tid være i stand til at give spørgerne enten et foreløbigt svar: «Skriv X indtil videre», eller måske endda en egentlig anbefaling: «Vi anbefaler X». I visse tilfælde vil man i løbet af et par dage måske nå så vidt at

man simpelthen kan konstatere: «Det hedder X». Den ovennævnte model kræver en god portion smidighed og velvilje af de implicerede parter, og det vil givetvis ikke altid gå så let og elegant som i det skitserede eksempel. Ikke desto mindre kan denne (eller en lignende) model være vejen frem for en fortsat nordisk harmoni på navneområdet, og den bør derfor snarest muligt søges etableret.

Noter og henvisninger

- ¹ Jf. Erik Hansen og Henrik Galberg Jacobsen: Om den nye Retsskrivningsordbog, 1986, s. 16.
- ² Visse person og stednavne er dog medtaget i de nævnte ordbøger, nemlig sådanne der ikke blot bruges som egnavne, men som også almindeligt optræder med fællesnavns karakter.
- ³ Second United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (London 1972), ed. by the United Nations, New York 1974, vol. II (s. 49).
- ⁴ De nævnte eksempler stammer fra Fakta. Gyldendals Leksikon, 1992.